

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ПОТОКАМИ КОКСОХІМІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

РУДИКА В. І.

кандидат економічних наук

Харків

Трансформація економіки України супроводжується появою нових вимог як до системи управління підприємством у цілому, так і до окремих її підсистем. Однією з таких підсистем є управління матеріальними потоками.

Управління матеріальними потоками актуальне для всіх, без винятку, галузей народного господарства, але на підприємствах з безперервним технологічним процесом саме ця підсистема забезпечує їх життєдіяльність.

Теоретичні та практичні аспекти управління матеріальними потоками містяться в роботах Д. Бауерсокса, О. Гаджинського, А. Кальченко, М. Кристофера, Є. Крикавського, Р. Ларіної, М. Ліндерса, П. Мерфі, Л. Міротіна, Ю. Неруша, В. Ніколайчука, М. Окландера, О. Посилкіної, О. Семененка, В. Сергеева, Д. Смока, Д. Тиксьє, О. Тридіда, А. Харрісона, Н. Чухрай, Х. Фірона, Дж. Шрайбфедера та інших. Багаточисельність досліджень обумовлює і різноманітність поглядів на окремі складові системи управління матеріальними потоками. Так, до цього часу відсутнє єдине розуміння, що представляє собою поняття «матеріальний потік».

М. Окландер визначає, що: «матеріальний потік представляє собою рух та зберігання матеріалів і товарів, які починаються з транспортування від постачальників сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів і закінчуються післяпродажним сервісом споживачів. Він є інтеграцією трьох логістичних функцій: постачання, підтримки виробництва, фізичного розподілу» [1]. Подібного підходу придержуються А. Кальченко та С. Борзенков, які підтверджують, що «матеріальний потік – це сукупність усіх процесів і операцій, пов'язаних із здобиччю, обробкою, переробкою, складуванням, транспортуванням і розподілом вантажів у сфері матеріального виробництва» [2, 3]. У наведених визначеннях поняття матеріального потоку змішується з поняттям логістичного ланцюга.

Ряд вчених притримуються іншого підходу у визначенні матеріального потоку. Є. Крикавський стверджує, що матеріальний потік – це сукупність сировини, матеріалів, складових частин, напівфабрикатів, готових виробів, що рухаються від постачальників через виробничі та/чи дистрибуційні організації до споживачів [4]. Практично таку ж думку поділяє Г. Омельченко: матеріальний потік – це сукупність засобів виробництва із заданими технологічними і вантажопереробними властивостями, які транспортуються в певні терміни між виробниками, посередницькими організаціями і споживачами, а також між підрозділами підприємства [5]. Г. Баранець визначає, що матеріальний потік – «це

оборотні активи підприємства в матеріально-речовій формі, які відображають характер розміщення інвестованого в процес господарської діяльності капіталу, розглядаються в процесі застосування до них різних логістичних операцій і віднесені до певного тимчасового інтервалу» [6]. Це визначення не зовсім коректне, тому що, *по-перше*, основним положенням логістики є управління наскрізним матеріальним потоком, а значить, розгляд матеріального потоку тільки як активів підприємства спотворює саму суть логістики; *по-друге*, визначає, в основному, фінансовий аспект матеріального потоку, тоді як основне завдання логістики – організація фізичного його переміщення. Т. Алесинська та М. Ліндерс матеріальним потоком на підприємстві називають матеріальні ресурси, незавершене виробництво, різні вантажі виробничого призначення, деталі та вузли, у тому числі і готова продукція. Усі ці елементи роздивляються в процесі додатку до них різних логістичних операцій, віднесених до тимчасового інтервалу [7, 8].

На погляд автора, найбільш логічним є визначення матеріального потоку, дане Є. Крикавським, згідно з яким об'єктом матеріального потоку є «сукупність сировини, матеріалів, складових частин, напівфабрикатів, готових виробів» [4].

Відсутність єдиних підходів до розуміння поняття матеріального потоку можна пояснити технологічною специфікою різних галузей народного господарства та специфікою оточуючого середовища.

Т. Щолокова в роботі [9] наводить основні характеристики матеріального потоку металургійного підприємства: безперервність, великий обсяг матеріальних потоків, значні транспортно-заготівельні та паливно-енергетичні витрати, замкнутий безперервний виробничий цикл, експортна спрямованість вихідних потоків, залежність від природної сировини, яка має обмежену кількість. Р. Сагайдак в роботі [10] надає основні характеристики матеріального потоку фармацевтичного підприємства: «багатонаменклатурність і малотоннажність субстанцій і матеріалів, які використовуються в процесі виробництва, обмеженість термінів їх зберігання і високі вимоги до якості субстанцій і матеріалів, необхідність забезпечення доступності цін на лікарські засоби

для населення». У роботі [11] Л. Бережна підкреслює, що основними характеристиками потоку сировини на молокопереробному підприємстві є можливість її псування під час перевезення, значні розбіжності в обсягах її виробництва та попиту на готову молочну продукцію залежно від пори року, а також нерівномірність, стохастичність та некерованість цього потоку.

Зпроаналізованих досліджень різних науковців можна зробити висновок, що, розглядаючи ті чи інші аспекти системи управління матеріальними потоками, більшість авторів роблять акцент на підприємства з дискретним характером виробництва.

Мета даної роботи – розробити теоретичний підхід до управління матеріальними потоками саме на підприємствах з безперервним характером виробництва. Типовим прикладом таких підприємств є коксохімічні, на яких практично всі техніко-економічні показники діяльності визначаються саме характеристиками матеріальних потоків (кількістю та якістю сировини та готової продукції, ритмічністю та комплектністю її постачання тощо).

Основні характеристики матеріального потоку коксохімічного підприємства визначаються особливостями технологічного процесу та вимог споживачів (*табл. 1*).

У раніше виконаних дослідженнях щодо управління матеріальними потоками в літературних джерелах розрізняється використання двох підходів: традиційного та логістичного. Основна відмінність між цими підходами – об'єкт управління: при традиційному об'єктом управління є окреме підприємство (на макрорівні), підрозділ (на мікрорівні) або виробничий процес, що бере участь в просуванні матеріальних ресурсів; при логістичному – наскрізний матеріальний потік [4].

З особливостей технологічного процесу коксохімічних підприємств та вимог споживачів їх продукції витікає неможливість використання тільки одного з підходів. Тому пропонується специфічний підхід, який є синтезом двох згаданих. У *табл. 2* наведено порівняльну характеристику різних підходів до управління матеріальним потоком.

Таким чином, враховуючи специфічні риси коксохімічних підприємств, можна зробити висновок, що по-

Таблиця 1

Формування характеристик матеріального потоку коксохімічного підприємства

Специфічні риси	Характеристика матеріального потоку
<i>Особливості технологічного процесу</i>	
Безперервність виробництва	Безперервність потоків сировини та готової продукції
Масштабність виробництва	Багатотоннажність вхідних і вихідних матеріальних потоків
Стабільність параметрів	Рівномірність за часом та обсягом
Апаратність оформлення процесу	Обмеженість керування спрямованістю внутрішніх потоків
<i>Вимоги споживачів</i>	
Постійність якості коксової продукції за часом	Комплектність вхідного потоку сировини
Стабільність виходу валового коксу та його окремих фракцій (металургійного коксу, коксового горішку, коксового дрібняку)	
Рівномірність поставок коксу металургійного за часом	Рівномірний за обсягами

Порівняльна характеристика підходів до управління матеріальними потоками *

Критерії порівняння	Підходи до управління матеріальними потоками		
	Традиційний	Логістичний	Для КХП
Переважаючий спосіб управління підприємством	Функціональний	Процесний	Поєднання функціонального та процесного
Рівень матеріальних запасів виробництва	Високий	Низький	Рівень, що забезпечує безперервний та якісний процес
Переважаючий характер відносин з постачальниками матеріальних ресурсів	Короткостроковий, антагоністичний	Довгостроковий, партнерський	Довгостроковий, партнерський
Ступінь завантаженості основного виробничого устаткування	Якнайвищий	Оптимальний, відповідно до замовлень клієнтів	Відповідно до замовлень клієнтів
Розміри партій продукції, що виробляється	Переважно великі	Оптимальний, відповідно до замовлень клієнтів	Виробництво масове
Орієнтир управлінських зусиль	Зниження витрат виробництва шляхом досягнення ефекту масштабу виробництва	Оптимізація логістичних витрат відповідно до концепції загальних логістичних витрат	Рівномірний характер виробництва та відвантаження продукції
Переважаючий характер попиту	Високий, стійкий	Нестійкий, імовірнісний	Стійкий
Адаптивність підприємства до вимог ринку	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень

* Доопрацьовано на основі [12].

будова системи управління матеріальними потоками на них повинна базуватись на поєднанні традиційного та логістичного підходів. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Окландер М. А.** Логістика : Підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. А. Окландер. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 346 с.
- 2. Кальченко А. Г.** Логістика: Підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / А. Г. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2003. – 284 с.
- 3. Борзенков С. В.** Формування системи внутрішньовиробничої логістики підприємства з безперервним характером виробництва : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / С. В. Борзенков. – Луганськ, 2004. – 18 с.
- 4. Крикавський Є. В.** Логістичне управління : Підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Є. В. Крикавський. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 684 с.
- 5. Омельченко Г. П.** Управління матеріальними потоками на підприємствах вугільної промисловості України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Г. П. Омельченко. – Донецьк, 2003. – 16 с.
- 6. Баранець Г. В.** Управління матеріальними та фінансовими потоками підприємства на основі логістичного підходу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (переробна промисловість)» / Г. В. Баранець. – Луганськ, 2007. – 24 с.
- 7. Алесинская Т. В.** Основы логистики. Общие вопросы логистического управления: учеб. пособ. / Т. В. Алесинская. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2005. – 121 с.

8. Линдерс М. Р. Управление запасами. Логистика / М. Р. Линдерс, Х. Е. Фирон ; пер. с англ. – СПб. : ООО «Издательство Полигон», 1999. – 768 с.

9. Щолокова Т. В. Формування логістичної системи металургійного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (підприємства машинобудівної та металургійної галузей)» / Т. В. Щолокова. – Луганськ, 2007. – 22 с.

10. Сагайдак Р. В. Логістичний підхід до управління матеріальними ресурсами на фармацевтичному підприємстві : автореф. дис. ... канд. фарм. наук : спец. 15.00.01 «Технологія ліків і організація фармацевтичної справи» / Р. В. Сагайдак. – Х., 2002. – 16 с.

11. Бережна Л. В. Моделювання логістики безперервного виробництва : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / Л. В. Бережна. – К., 2005. – 24 с.

12. Рязанов А. В. Організація системи управління матеріальними потоками промислового підприємства / А. В. Рязанов // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 131 – 137.